

<https://doi.org/10.15407/uhj2025.03.162>

УДК 94(477)

Ярослав АНТОНЮК

доктор історичних наук, науковий співробітник,
Галузевий державний архів Служби безпеки України (Київ, Україна)
history.volyn@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9419-5990>

Володимир ТРОФИМОВИЧ

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії ім. проф. М.П. Ковальського,
Національний університет «Острозька академія» (Острог, Україна)
trofymovych@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0083-0437>

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ ОУН(б) КРІЗЬ ПРИЗМУ ТРАНСФОРМАЦІЙ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

Мета — проаналізувати формування в українському суспільстві історичної пам'яті про діяльність служби безпеки Організації українських націоналістів (бандерівців), виокремити періоди, ключові чинники та особливості вираження в культурі й політиці. **Об'єктом** дослідження стала діяльність СБ — підрозділу ОУН(б), який викликав найбільш неоднозначні оцінки загалу. **Методологія** базується на принципах історизму, всебічності, неупередженості, системності. Пізнанню внутрішньої логіки розвитку історичних подій, виявленню причинно-наслідкових (казуальних) зв'язків, формулювання висновків у дослідженні сприяло використання логічного методу. Синхронно-діахронічний метод дав можливість обрати оптимальний варіант темпоральної композиції дослідження. **Наукова новизна.** Вперше комплексно простежено хронологію змін історичної пам'яті на прикладі

Цитування: Антонюк Я., Трофимович В. Служба безпеки ОУН(б) крізь призму трансформацій історичної пам'яті. *Український історичний журнал*. 2025. № 3 (582). С. 162—175.
<https://doi.org/10.15407/uhj2025.03.162>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

окремого підрозділу ОУН(б). Розкрито потужний вплив на її формування цілеспрямованої роботи радянської влади, а також трансформацію цієї пропагандистської спадщини в Україні. **Висновки.** Процес формування історичної пам'яті про СБ ОУН(б) пройшов складний і довгий шлях трансформацій. Розпочався він у другій половині 1940-х рр. із пропагандистського й репресивного тиску органів радянської влади на населення та заборони на вшанування загиблих есбістів. Наприкінці 1950-х рр. спостерігалось цілеспрямоване очорнення діяльності СБ ОУН(б) як винятково «бандитської» та «колабораційністської». Для цього радянська влада використовувала широкий інструментарій — від художніх фільмів до показових смертних вироків. Під впливом політичних процесів наприкінці 1980 — на початку 1990-х рр., у тому числі поширення свободи слова, ситуація почала змінюватися, але лише 2022 р. вперше вдалося досягнути суспільного консенсусу у визнанні визвольної боротьби ОУН та її спецслужби.

Ключові слова: історична пам'ять, СБ ОУН(б), ушанування полеглих, війна пам'ятників, відкриті судові процеси, тематичні вечори, кінофільми, регіональні відмінності, меморіалізація.

У рамках однієї статті неможливо охопити понад десятирічний (1940 — початок 1950-х рр.) період насиченої подіями історії служби безпеки Організації українських націоналістів (бандерівців) (СБ ОУН(б)), тож зосередимо увагу на ключових аспектах, які характеризують її діяльність, а також розкривають причини дискредитації цієї структури визвольного руху з боку радянської влади.

Спираючись на масив наукових праць з окресленої проблеми (5 дисертацій, 10 монографій, 90 статей), можна стверджувати, що СБ ОУН(б) вела всі напрями підпільної роботи [1, с. 9], в тому числі бойовий, господарський, пропагандистський, кур'єрський та інші, однак головними завжди залишалися розвідувальний, диверсійно-терористичний і контррозвідувальний. Останній був пріоритетним. Опору контррозвідувальної роботи становили інформатори, які діяли серед місцевого населення та у власному середовищі. Частина інформації надходила завдяки перевіркам учасників підпілля, особливо перебіжчиків, немісцевих, звільнених із в'язниць, тих, хто зміг урятуватися, виходячи з оточень тощо. Головним напрямом контррозвідувальної діяльності була радянська агентура, хоч періодично центром уваги ставали й німецькі, румунські, польські шпигуни [2, с. 448]. Зазначений напрям роботи СБ ОУН(б) доповнювала слідча практика, яка ґрунтувалася на вивченні психологічних особливостей допитуваного та застосуванні методологічних прийомів. Психологічний й фізичний тиск на підозрюваного допускався лише в надзвичайних випадках, якщо слідчі, наприклад, мали незаперечні докази, а допитуваний їх категорично заперечував. Численні інструкції СБ ОУН(б) застерігали від застосування тортур, які призводять до неправдивих «зізнань», наклепів, страт невинних. Однак нестача часу та досвідчених кадрів змушувала слідчих нерідко вдаватися до згадуваних методів допиту [1, с. 38].

Розвідка СБ ОУН(б) спиралася на розгалужену мережу інформаторів, які діяли переважно у сільській місцевості. Об'єктами її зацікавлень були збройні підрозділи супротивника, настрої місцевого населення, діяльність окупаційної адміністрації. Певна частина зібраних есбістами даних, особливо в повоєнний період, передавалася західним розвідкам [3, с. 429].

Неоднозначні оцінки істориків отримала диверсійно-терористична діяльність СБ ОУН(б), особливо ліквідація радянської агентури, що вирізнялася масовими стратами запідозрених у співпраці з ворогом. Відсутність належної перевірки призводила до численних помилок у роботі есбістів, а внутрішній терор деморалізував багатьох учасників і симпатиків ОУН. Особливо сумною сторінкою каральної роботи служби безпеки були непоодинокі випадки застосування колективної відповідальності. З іншого боку, планомірне винищення агентури супротивника підвищувало боєздатність підпілля та засвідчувало його спроможність до ефективних дій.

Специфіка діяльності СБ ОУН(б) вимагала посиленої конспірації, автономного ухвалення рішень, маневреності, мінімалізму в кадрах та документації. Найістотношою особливістю була тривалість підпільної роботи без опори на власну державу та без суттєвої зовнішньої допомоги [2, с. 450—452].

Цілеспрямована дискредитація СБ ОУН(б) розпочалася від початку її створення. Певним чином до цього долучилися польські кола (націоналістичного й комуністичного спрямувань), меншою мірою — прихильники А. Мельника. Однак найбільше до демонізації есбістів доклалася радянська влада — ця робота стала елементом ідеологічної боротьби з українським націоналізмом. Планомірно формувався образ СБ як «кровожерливого» та «підступного» «карального органу» «бандитських груп», який «здійснював масові вбивства» цивільного населення, а самі співробітники СБ ОУН(б) поставали «прислужниками фашистів» (згодом «іноземних розвідок») [4—8]. Радянська агітація у цьому напрямі вирізнялася різноманіттям засобів впливу на населення, зміною ідеологічних акцентів, періодами активізації й затихання тощо.

Першими проявами пам'яті про есбістів можна вважати вшанування загиблих побратимів. Для цього влаштовували врочисті похорони з промовами та салютаційною стрільбою, споруджували могили-кургани з тризубами на хрестах, зобов'язували місцевих інформаторів їх доглядати, суворо карали тих, хто руйнував повстанські меморіали, окремим загиблим присвячували вірші, гравюри, листівки¹. Наприклад, на теренах Тернопільщини було записано чотири пісні, складені в повоєнний період на пошану загиблих есбістів: «Між лісами на поляні» (присвячена референтові СБ Скала-Подільського р-ну ОУН Павлові Рогачуку («Арсену»)); «Під зеленим віттям ліщини» (референтові СБ Борщівського р-ну Михайлові Лукію («Нечаю»)); «Ще в п'ятдесят другому році» (референтові СБ Чортківського надрайону Михайлові Ярчуку («Климу»)); «Як сонце за лісом ховалось» (референтові СБ Чортківського повіту ОУН Стахові Петрасу («Жуку»)) [9, с. 19—20, 29—30, 42—45]. На початку 1946 р. референтура СБ Луцької округи ОУН отримала ім'я «сл. (славної — *Авт.*) пам'яті Володимира-Герасима» (загиблий 7 червня 1945 р. референт СБ Волинського обласного проводу ОУН Анатолій Козяр)². Значними заходами вшановували

¹ Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі — ГДА СБУ). Ф. 2. Оп. 1. Спр. 462. Арк. 2; Спр. 1230. Арк. 235.

² Там само. Спр. 406. Арк. 12.

пам'ять шефа СБ Миколи Арсенича («Михайла»). Зокрема кілька підпільних друкарень видали листівки-повідомлення³, на його честь було названо підпільну друкарню Тернопільського окружного проводу ОУН⁴.

Радянська влада намагалася протидіяти вшануванню загиблих членів СБ ОУН(б) та загалом підпільників, що у західних областях УРСР набуло вигляду «війни пам'ятників». Так, у с. Четвертня Ківерцівського р-ну Волинської обл. есбісти встановили хрест із написом: «В пам'ять борців за самостійну Україну! Другу "Климу", який загинув 12 липня 1946 р. від більшовицьких загарбників». За кілька днів співробітники райвідділу внутрішніх справ спилили хрест та поставили стовп зі словами «Смерть українсько-німецьким націоналістам, зрадникам українського народу»⁵.

Після знищення збройного підпілля ОУН радянська влада зосередилася на ідеологічній боротьбі з націоналістами. Найбільш зручним об'єктом у цій роботі стала СБ ОУН(б). Серед головних напрямів пропагандистської діяльності можна виокремити відкриті судові процеси, врочисті поховання жертв, спорудження монументів, проведення тематичних заходів, видання збірників документів, брошур, книжок, документальних і художніх фільмів — зазвичай вони поєднувалися та взаємодоповнювались, а увага фокусувалася на фактах жорстокості, вбивствах, залякуваннях, пограбуваннях тощо.

Наймасовішими пропагандистськими заходами були «тематичні вечори» й «читальні конференції» на тему «реакційної сутності українського буржуазного націоналізму й терористичної діяльності банд ОУН-УПА». Організацією займалися співробітники органів держбезпеки спільно з місцевими парткерівниками. Так, упродовж 1967—1969 рр. у західних областях УРСР їх провели до 900, залучивши майже 450 колишніх членів підпілля. Крім демонстрації спеціальних кінофільмів, співробітники КДБ опрацьовували фотостенди щодо «терористичної діяльності» оунівців у конкретному населеному пункті. Все це висвітлювала районна й обласна преса⁶. В 1978 р. публічно виступили із засудженням свого минулого 487 осіб: 113 — у газетах, 335 — на «тематичних вечорах», 39 — на радіо й телебаченні⁷. У 1979 р. було проведено 612 заходів, до яких залучено 376 колишніх підпільників та аудиторію у 123 300 слухачів⁸. У 1981 р. на «вечорах» виступили 154, а у ЗМІ — 42 особи⁹. Пропагандистські акції доповнювала потужна видавнича робота: з ініціативи КДБ УРСР у 1980 р. було підготовлено 5 назв книжок, 220 статей, 117 радіо- й телепередач, які «викривали» діяльність ОУН, а також її спецслужби¹⁰.

³ Там само. Ф. 13. Оп. 1. Спр. 376. Т. 47. Арк. 79—80.

⁴ Там само. Ф. 73. Оп. 1. Спр. 327. Арк. 3.

⁵ Там само. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 302. Арк. 44—45.

⁶ Там само. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 981. Арк. 10—12.

⁷ Там само. Ф. 42. Оп. 1. Спр. 283. Арк. 11.

⁸ Там само. Спр. 287. Арк. 29.

⁹ Там само. Спр. 295. Арк. 8.

¹⁰ Там само. Спр. 291. Арк. 28.

Головну роль у пропагандистській роботі відігравали відкриті судові процеси. Впродовж квітня — вересня 1957 р. у с. Дермань Мізоцького р-ну Рівненської обл. відбулася серія судів над колишніми есбістами [3, с. 352]. Ідеологічна кампанія супроводжувалась ексгумаціями жертв, урочистими перепохованнями, траурними мітингами, публікацією численних статей у районних, обласних, республіканських газетах [10, с. 164—167]. 24 липня 1967 р. у м. Любешів Волинської обл. відбувся відкритий судовий процес над учасником місцевої боївки СБ Миколою Мокічем («Твердим»). На ньому зачитали звернення кількох сілрад з одностайною вимогою смертної кари¹¹.

Одним із найгучніших став публічний процес над п'ятьма учасниками боївки Львівського крайового проводу ОУН під орудою Дмитра Куп'яка («Кляс»). Проходив він 27 жовтня — 2 грудня 1969 р. в Будинку культури цукрового заводу с. Красне Буського р-ну Львівської обл. за участі понад 300 глядачів¹². Було запрошено представників преси: газети «Вісті з України», львівських обласних «Вільна Україна», «Львовская правда», районної «Прапор Жовтня», часопису з Польської Народної Республіки, працювало Центральне телебачення. Співробітники КДБ допомагали їм у підборі інформації для відповідних тематичних публікацій. Перебіг судового процесу записувався на магнітну плівку та фільмувався¹³.

Виїзна сесія Львівського обласного суду допитала 47 потерпілих і 100 свідків. Було встановлено 52 епізоди вбивств (близько 200 загиблих), скоєних учасниками боївки СБ ОУН(б). Виступи потерпілих мали яскравий пропагандистський контекст¹⁴. До акції залучили також православних священників. За клопотанням обкому партії та КДБ 28 липня 1970 р. у Свято-Миколаївській церкві м. Буськ відбулося богослужіння «за мир», яке проводив секретар канцелярії архієпископа митрофорний протоіерей Король. Він закликав вірян молитися за недопущення братовбивства. Священник Преображенської церкви Процюк різко засудив діяльність українських націоналістів і прокляв Д. Куп'яка. У 6-му випуску «Православного вісника» (видання екзарха всієї України митрополита київського та галицького) було вміщено розлогу статтю про богослужіння в Буську¹⁵. За матеріалами того процесу підготували телефільм «Надбужанська трагедія», який демонструвало львівське обласне телебачення. Крім того, Комітет із радіомовлення й телебачення УРСР використав його для створення короткометражної хронікально-документальної стрічки під тією ж назвою. За рекомендацією КДБ «Надбужанська трагедія» йшла в кінотеатрах УРСР¹⁶.

Останній гучний відкритий судовий процес відбувся 18 листопада 1982 р. в Будинку культури м. Острог, де Рівненський обласний суд розглядав справу заступника підрайонного коменданта СБ ОУН(б) Степана Олейника («Корба»).

¹¹ Архів УСБУ у Волинській обл. Ф. 4. Спр. 21366. Т. 8. Арк. 457.

¹² ГДА СБУ. Ф. 5. Оп. 1. Спр. 72743. Т. 1. Арк. 1—267; Ф. 16. Оп. 1. Спр. 977. Арк. 210.

¹³ Там само. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 984. Арк. 113—114.

¹⁴ Там само. Спр. 979. Арк. 45—48.

¹⁵ Там само. Спр. 984. Арк. 114.

¹⁶ Там само. Спр. 986. Арк. 116—117.

Колишнього оунівця приговорили до розстрілу (вирок виконано 13 жовтня 1983 р. в Києві)¹⁷.

Десятиріччя масштабної радянської пропаганди щодо українських націоналістів позначилися на історичній пам'яті народу. Навіть у західних областях УРСР значна частина жителів негативно оцінювала діяльність ОУН. Ще категоричніше громадськість не сприймала СБ ОУН(б). Попри це, певна частина людей, особливо учасники дисидентського руху, дотримувалась альтернативних поглядів [11, с. 399—407]. Про діяльність служби безпеки розказували у вузькому родинному колі або перевіреним співрозмовникам. За даними КДБ, 30 липня 1961 р. житель Рівного колишній оунівець Ігор Рафаловський («Непереможний») співав друзям пісню «Маршуй, маршуй, есбісте, крокуй сміливо в муки, не забуваймо Крути...»¹⁸. Взимку 1964 р., у день св. Миколая, бригадир рудоремонтного заводу з м. Нововолинськ Микола Дробот таким чином висловився про роботу СБ: «Якби не було зрадників українського народу, які видавали оунівців, то вони б завоювали самостійну Україну»¹⁹. За даними КДБ від 1982 р., чимало жителів с. Поточище Городенківського р-ну Івано-Франківської обл. у приватних розмовах героїзували боротьбу СБ ОУН(б)²⁰.

Ситуація з очорнення владною пропагандою есбістів почала змінюватися із започаткуванням у другій половині 1980-х рр. офіційної політики «гласності» [13, с. 227—238; 14, с. 3; 15, с. 4], а розгорнувся цей процес уже в 1990-х рр. із проголошенням незалежності України. Переважно він охоплював Галичину та Волинь.

Особливістю державного будівництва перших років стали амбівалентні тенденції: з одного боку — публічна відмова від спадщини радянських політичних інститутів, а з іншого — фактичне їх успадкування [16, с. 361]. Прикладом слугує врочисте (із залученням місцевих посадовців, священників, журналістів, військовослужбовців, жителів) перепоховання 24 серпня 1991 р. в с. Дядьковичі Рівненського р-ну Рівненської обл. «жертв терору СБ»²¹.

Важливу роль у визнанні внеску ОУН та УПА в боротьбу за незалежність України, а також СБ ОУН(б), відіграв Народний рух України, діяльність якого можна розподілити на три головні напрями: освітній, суспільно-політичний, парламентський [17, с. 44; 18, с. 19; 19, с. 263—268]. Роботі рухівців протистояли місцеві про-радянські сили, які зберігали потужний вплив на керівництво регіонів, мали значні матеріальні ресурси — вони продовжували дискредитувати діяльність ОУН та УПА, намагалися посіяти сумніви серед населення, підірвати розвиток національної свідомості. Значна роль відводилася каральній практиці СБ ОУН(б) [20, с. 86].

Першими заходами українських національно-патріотичних організацій було перепоховання загиблих підпільників, відкриття пам'ятників. Так, у 1995 р. на хуторі Кізі біля с. Негівці Калуського р-ну Івано-Франківської обл. на могилі

¹⁷ Архів УСБУ в Рівненській обл. Ф. 4. Спр. 19103. Т. 5. Арк. 309.

¹⁸ ГДА СБУ. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 1627. Арк. 166.

¹⁹ Державний архів Волинської обл. Ф. 4666. Оп. 2. Спр. 1868. Арк. 63.

²⁰ ГДА СБУ. Ф. 42. Оп. 1. Спр. 299. Арк. 6.

²¹ Там само. Ф. 16. Оп. 1. Спр. 1297. Арк. 145.

референта СБ надрайону Ярослава Німого («Щорса») встановлено металевий хрест [21]. Періодично члени місцевої станиці Братства ОУН і УПА та міської організації Конгресу українських націоналістів збираються на вул. Сколівській у м. Стрий, де 3 квітня 1950 р. загинули референт СБ Дрогобицької округи ОУН Василь Шеванюк («Залізний») та районний провідник ОУН Петро Друль («Бор»). Урочистостями вони вшановують їх пам'ять [22].

Процес меморіалізації пам'яті про есбістів активізувався після «Помаранчевої революції» [23, с. 387—392]. До вже звичного відновлення могил додалося встановлення меморіальних дощок — важливого елементу проектування моделей минулого та символічного кодування міського простору [24, с. 159]. Так, 24 серпня 2012 р. у с. Ступки Тернопільського р-ну було встановлено пам'ятний хрест на вшанування загиблих братів Вовків — Мирослава, котрий очолював СБ Подільського краю ОУН, а також Юрія — референта СБ Дрогобицького повіту ОУН [25, с. 279]. Наступного року жителі с. Мислова Волочиського р-ну Хмельницької обл. відкрили пам'ятник командирові місцевої бойвки СБ ОУН(б) Ярославові Бойчуку [26, с. 130].

Ще активніше меморіалізація пам'яті про есбістів розгорнулася після «Революції гідності». Так, 17 серпня 2014 р. на цвинтарі Височанка в Калуші відбулось урочисте освячення відновлених намогильних плит 17 повстанців, серед яких заступник референта СБ Карпатського крайового проводу ОУН Богдан Яцків («Денис») [27]. На будівлі автостанції в м. Здолбунів на місці страти надрайонного референта СБ ОУН(б) Володимира Ступака («Гандзі») 12 червня 2017 р. було встановлено меморіальну дошку [28]. 21 листопада того ж року в с. Зелена Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл. відбулось урочисте відкриття пам'ятника на могилі районного референта СБ Михайла Зеленчука («Довбуша») [29, с. 4].

20 січня 2018 р. в урочищі Вільшина на Долинщині встановлено пам'ятний хрест на місці загибелі бойвки Юрія Матіїва [30, с. 22—23]. 15 жовтня того ж року в лісовому урочищі Підмістя біля с. Морочне Зарічненського р-ну Рівненської обл., де поліг референт СБ Любешівського р-ну ОУН Степан Трусевич («Орел»), відкрито аналогічний пам'ятник [31].

Найбільш меморіалізована серед есбістів — постать Миколи Арсенича. 2 березня 1997 р. на школі у с. Нижній Березів Коломийського р-ну Івано-Франківської обл. розміщено його барельєф, а 17 листопада 2013 р. поряд відкрито пам'ятник. У Коломиї на честь М. Арсенича назвали вулицю, на місці його загибелі у с. Жуків Бережанського р-ну Тернопільської обл. встановили освячений пам'ятний хрест, а знайдені останки загиблих есбістів перепоховали у братській могилі вояків УПА в Бережанах. У ході декомунізації одну з вулиць м. Звягель Житомирської обл. було названо на честь керівника СБ ОУН(б) [32].

Заходи з меморіалізації не обійшлися без протидії — як в Україні, так і за кордоном. Переважно «війна пам'ятників» стосувалась українсько-польського минулого [33, с. 201]. У 1994 р. в с. Грушовичі Ярославського повіту Підкарпатського воєводства (Польща) без погодження з органами влади місцеві українці спорудили монумент загиблим воякам УПА. Серед 18 похованих повстанців був районний референт СБ ОУН(б) Дмитро Козак («Марко») та бойовик «Гонта».

Очільник місцевої громади відмовлявся погоджувати пам'ятник і вимагав його демонтувати. Зрештою 2017 р. це було здійснено. Суперечки завершилися 2018 р. виробленням компромісу та відновленням співпраці [34].

У період президентства В. Ющенка загострилося протистояння моделей історичної пам'яті між сходом і заходом України [33, с. 201]. Було зафіксовано випадки вандалізму. Так, щонайменше п'ять разів зазнавав пошкоджень пам'ятник есбістові Романові Різняка («Макомацькому») в м. Трускавець [32].

Значний вплив на сприйняття СБ ОУН(б) мали регіональні відмінності: так, понад 70 % жителів Донбасу, а також 50 % — Східної та Південної України не підтримували вшанування пам'яті, дотримуючись радянської меморіальної традиції [35]. Так, 14 вересня 2007 р. у Сімферополі лідер Компартії України П. Симоненко відкрив пам'ятник «Постріл у спину», що присвячувався «жертвам радянського народу, які загинули від рук вояків ОУН-УПА». Подібні пам'ятники та пам'ятні знаки впродовж 2008—2010 рр. з'явилися у Харкові, Одесі, Сватовому, смт Шалигіне, Луганську [36, с. 85]. Жителі с. Минківка Богодухівського р-ну Харківської обл. восени 2019 р. відмовилися демонтувати пам'ятник В. Чапаєву та встановити меморіальну дошку своєму односельцеві — співробітникові СБ Карпатського крайового проводу ОУН Андрієві Матвієнку («Зіру») [37, с. 3].

Перша документальна стрічка, присвячена безпосередньо темі діяльності СБ ОУН(б), вийшла 2012 р. Режисером і сценаристом фільму під назвою «Служба безпеки: Зачинені двері» став донецчанин В. Загоруйко [38]. У програмі «Історична правда з Вахтангом Кіпіані» на телеканалі «ЗІК» 17 січня 2016 р. демонструвався документальний фільм, присвячений М. Арсеничу [39]. У травні 2017 р. телеканал «UATV» у рамках передачі «Pro et Contra» випустив двосерійний документальний фільм режисера В. Куртяка «Служба безпеки ОУН-УПА» [40]. 27 липня 2020 р. на львівському телеканалі «НТА» в рамках проєкту «Ген українців» вийшла передача, присвячена М. Арсеничу. В ній І. Фаріон розповіла про ключові віхи життєвого шляху шефа СБ ОУН(б), а також розкритикувала керівника Служби безпеки України І. Баканова [41]. 16 лютого 2024 р. «Українське радіо» транслювало програму О. Бадюк, в якій висвітлювалися методи роботи подвійних агентів в оунівській службі безпеки. Експертами виступили доктори історичних наук Д. Веденєєв та Я. Антонюк [42].

Тематика діяльності СБ ОУН(б) знайшла відображення в ігровому кіно. Так, у фільмі «Вишневі ночі» режисера А. Микульського (1992 р.) показано високий рівень конспірації оунівців, розгалужену інформаційну мережу та контррозвідувальну майстерність [43]. Терористичну діяльність радянських агентурно-бойових груп і боротьбу з ними підпілля відображено у стрічках «Останній бункер» (1991 р.), «Нескорений» (2000 р.) [44].

Значний вплив на сприйняття визвольної боротьби ОУН та УПА справила агресія РФ, особливо відкрите вторгнення. За результатами опитування, проведеного 27 квітня 2022 р. соціологічною групою «Рейтинг», респонденти (81 %) підтримували визнання цих формувань учасниками боротьби за незалежність — у порівнянні з 2010 р. показник зріс учетверо [45], що свідчило про більш позитивне сприйняття українцями діяльності СБ ОУН(б).

* * *

Отже історична пам'ять про діяльність спеціального підрозділу Організації українських націоналістів пройшла довгий і складний шлях трансформацій. Першими її проявами можна вважати вшанування самими співробітниками СБ ОУН(б) своїх загиблих побратимів, що викликало протидію з боку радянської влади, яка наприкінці 1950-х рр. зосередилася на пропагандистській боротьбі з націоналістичним підпіллям. Найбільш зручним об'єктом для такої боротьби стала діяльність СБ. Проводилися відкриті судові процеси, врочисті перепоховання жертв, тематичні вечори, споруджувалися монументи, виходили збірники документів, брошури, книжки, документальні й художні фільми. Масштабні пропагандистські заходи у багатьох жителів західних областей УРСР сформували негативний образ «есбіста».

Із започаткуванням у другій половині 1980-х рр. у СРСР політики «гласності» ситуація поступово змінювалася. Після проголошення незалежності у західній частині України поновилося вшанування загиблих членів СБ ОУН(б). Важливу роль у цьому відігравав Народний рух України, а також інші національні громадсько-політичні сили. Знаковими для відновлення історичної пам'яті про СБ стали «Помаранчева революція» та «Революція гідності», які дозволили розширити рамки меморіалізації й інформаційно-культурного впливу. Після 22 лютого 2022 р. в Україні вперше сформувався суспільний консенсус у визнанні визвольної боротьби націоналістичного підпілля та його спеціального підрозділу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

1. Antoniuk, Ya. *Diialnist spetsialnykh pidrozdiliv ukraiinskykh natsionalistychnykh orhanyzatsii (1921—1991)*. (Extended abstract of Doctoral thesis). Ostroh, 2021 [in Ukrainian]. [Антонюк Я. Діяльність спеціальних підрозділів українських націоналістичних організацій (1921—1991): Автореф. дис. ... д-ра іст. наук. Острог, 2021. 40 с.].
2. Antoniuk, Ya. *Spetsialni sluzhby Ukrainy vid naidavnishykh chasiv i do siohodennia: u 5 t. T. 4: Diialnist Sluzhby bezpeky OUN(b) ta spetsialnykh pidrozdiliv UPA (1940—1955)*. Kyiv, 2022 [in Ukrainian]. [Антонюк Я. Спеціальні служби України від найдавніших часів і до сьогодення: у 5 т. Т. 4: Діяльність Служби безпеки ОУН(б) та спеціальних підрозділів УПА (1940—1955). Київ, 2022. 536 с.].
3. Viedenieiev, D. & Bystrukhin, H. *Dvobii bez kompromisiv: Protymborstvo spetspidrozdiliv OUN ta radianskykh syl spetsoperatsii: 1945—1980-ti rr.* Kyiv, 2007 [in Ukrainian]. [Веденієєв Д., Биструхін Г. Двобій без компромісів: Протиборство спецпідрозділів ОУН та радянських сил спецоперацій: 1945—1980-ті рр. Київ, 2007. 568 с.].
4. Voitko, V. *Naimantsi i prysluzhnyky imperializmu*. Kyiv, 1955 [in Ukrainian]. [Войтко В. Найманці і прислужники імперіалізму. Київ: Молодь, 1955. 76 с.].
5. Horielov, M. *Ekstremisty: Ukraiinskyi burzhuaznyi natsionalizm na posluhakh v imperialistychnii reaktsii*. Lviv, 1987 [in Ukrainian]. [Горелов М. Екстремісти: Український буржуазний націоналізм на послугах в імперіалістичній реакції. Львів: Каменярь, 1987. 136 с.].
6. Poltoratskyi, O. *Ukraiynski burzhuazni natsionalisty — nailiutishi vorohy ukraiinskoho narodu*. Kyiv, 1953 [in Ukrainian].

- [Полторацький О. Українські буржуазні націоналісти — найлютіші вороги українського народу. Київ: Держполітвидав, 1953. 68 с.].
7. *Ukrainiinski burzhnazni natsionalisty — zapekli vorohy sotsialistycznych peretvoren v zachidnykh oblastiakh Ukrainy*. Lviv, 1972 [in Ukrainian].
[Українські буржуазні націоналісти — запеклі вороги соціалістичних перетворень в західних областях України. Львів: Знання, 1972. 24 с.].
 8. Cherednychenko, V. *Ukrainiinskyi burzhnaznyi natsionalizm na sluzhbi hitlerivskoho fashyzmu*. Kyiv, 1979 [in Ukrainian].
[Чередниченко В. Український буржуазний націоналізм на службі гітлерівського фашизму. Київ: Знання, 1979. 21 с.].
 9. Myzak, N. "Povstanska muza". Chernivtsi; Toronto, 2011 [in Ukrainian].
[Мизак Н. «Повстанська муза». Чернівці; Торонто, 2011. 283 с.].
 10. Zhyviuk, A. *Tekhnolohiia i naslidky ideolohichnykh kampanii nomenklatury KPU i KDB proty "ukrainskoho burzhnaznoho natsionalizmu" (na prykladi sela Derman Rivnenskoï oblasti)*. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii istorychna*. 2011. 46: 164-167 [in Ukrainian].
[Жив'юк А. Технологія і наслідки ідеологічних кампаній номенклатури КПУ і КДБ проти «українського буржуазного націоналізму» (на прикладі села Дермань Рівненської області). *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Вип. 46. Львів, 2011. С. 164—167].
 11. Bazhan, O. *Tradytzii OUN-UPA v dysydentskomu rusi v Ukraini u druhii polovyni 1950-kh — na pochatku 1980-kh rr. Ukraina XX st.: kultura, ideolohiia, polityka*. 2007. 11: 399-407 [in Ukrainian].
[Бажан О. Традиції ОУН-УПА в дисидентському русі в Україні у другій половині 1950-х — на початку 1980-х рр. *Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика*. Вип. 11. Київ, 2007. С. 399—407].
 12. Andrukhiv, I. *Ne bude voli bez zghody i pravdy: Do istorii OUN-UPA. Prykarpatska pravda* (Ivano-Frankivsk). 1990. 17 serpnia [in Ukrainian].
[Андрухів І. Не буде волі без згоди і правди. До історії ОУН-УПА. *Прикарпатська правда* (Івано-Франківськ). 1990. 17 серпня].
 13. Babka, V. *Istorychna pamiat doby Perebudovy v Ukraini: vektory transformatsii. Literatura ta kultura Polissia. Serii: Istorychni nauky*. 2014. 76: 227-238 [in Ukrainian].
[Бабка В. Історична пам'ять доби Перебудови в Україні: вектори трансформацій. *Література та культура Полісся. Серія: Історичні науки*. Вип. 76. Ніжин, 2014. С. 227—238].
 14. Kichak, I. *50-richchia Aktu 30 chervnia 1941 r. Na perelomi* (Ivano-Frankivsk). 1991. 17 serpnia. 3 [in Ukrainian].
[Кічак І. 50-річчя Акту 30 червня 1941 р. *На переломі* (Івано-Франківськ). 1991. 17 серпня. С. 3].
 15. Chapuha, S. *Pohlumlana derzhavnist: Pro istoriiu proholoshennia "Ukrainskoi derzhavy" 30 chervnia 1941 r. Prykarpatska pravda* (Ivano-Frankivsk). 1990. 30 chervnia. 4 [in Ukrainian].
[Чапуга С. Поглумлена державність: Про історію проголошення «Української держави» 30 червня 1941 р. *Прикарпатська правда* (Івано-Франківськ). 1990. 30 червня. С. 4].
 16. Babka, V. *Polityka pamiat v pershi roky nezalezhnosti Ukrainy. Hileia*. 2016. 110 (7): 360-365 [in Ukrainian].
[Бабка В. Політика пам'яті в перші роки незалежності України. *Гілея*. Вип. 110 (7). Київ, 2016. С. 360—365].
 17. Bazhan, O. *Vplyv Narodnoho Rukhu na natsionalnu svdomist naselennia URSR u 1989—1991 rr. Magisterium. Istorychni studii*. 2010. 41: 43-45 [in Ukrainian].

- [Бажан О. Вплив Народного Руху на національну свідомість населення УРСР у 1989—1991 роках. *Магістеріум. Історичні студії*. Вип. 41. Київ, 2010. С. 43—45].
18. Kucheruk, M. Borotba Narodnoho Rukhu Ukrainy za vyznannia biitsiv OUN-UPA uchashnykamy natsionalno-vyzvolnykh zmahhan. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnogo universytetu im. P. Mohyly. Seriia: Istoriia*. 2012. 186: 18-21 [in Ukrainian].
[Кучерук М. Боротьба Народного Руху України за визнання бійців ОУН-УПА учасниками національно-визвольних змагань. *Наукові праці Чорноморського державного університету ім. П. Могили. Серія: Історія*. Вип. 186. Миколаїв, 2012. С. 18—21].
 19. Shushkevych, Yu. Vidnovlennia istorychnoi pamiaty pro UPA v diialnosti Narodnoho Rukhu Ukrainy na Rivnenshchyni v kintsi 80-kh — na pochatku 90-kh rr. XX st. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia": Istorychni nauky*. 2010. 16: 283-290 [in Ukrainian].
[Шушкевич, Ю. Відновлення історичної пам'яті про УПА в діяльності Народного Руху України на Рівненщині в кінці 80-х — на початку 90-х рр. XX ст. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки*. Вип. 16. Острог, 2010. С. 283—290].
 20. Shushkevych, Yu. Narodnyi Rukh Ukrainy na Rivnenshchyni v 1989—1998 rr.: Candidate diss. of the historical sci. Ostroh, 2017. URL: <https://theses.oa.edu.ua/DATA/84/shuhevuch.pdf> [in Ukrainian].
[Шушкевич Ю. Народний Рух України на Рівненщині в 1989—1998 рр.: Дис. ... канд. іст. наук. Острог, 2017. 181 с. URL: <https://theses.oa.edu.ua/DATA/84/shuhevuch.pdf>].
 21. Reiestr obektiv i mists, poviazanykh z podiiamy natsionalnoi voiennoi istorii. *Ivano-Frankivska oblasna orhanizatsiia Natsionalnoi spilky kraieznavtsiv Ukrainy*. URL: http://ifoonsku.ucoz.ua/Nacionalna_vijskova_istorija.pdf [in Ukrainian].
[Реєстр об'єктів і місць, пов'язаних з подіями національної воєнної історії. *Івано-Франківська обласна організація Національної спілки краєзнавців України*. URL: http://ifoonsku.ucoz.ua/Nacionalna_vijskova_istorija.pdf (дата звернення: 13.03.2025)].
 22. Antoniuk, Ya. & Trofymovych, V. Holovnyi analityk SB OUN iz Donetska: Vasyl Shevaniuk ("Zaliznyi", "Saturn", "202-H", "263", "667") (1916—1950). *Viiskovo-naukovy visnyk*. 2023. 39: 11 [in Ukrainian].
[Антонюк Я., Трофимович В. Головний аналітик СБ ОУН із Донецька: Василь Шеванюк («Залізний», «Сатурн», «202-Г», «263», «667») (1916—1950). *Військово-науковий вісник*. Вип. 39. Львів, 2023. С. 11].
 23. Bondar, V. Derzhavna polityka istorychnoi pamiaty v Ukraini 1990—2000-kh rr.: osnovni tendentsii. *Istoriobrafichni doslidzhennia v Ukraini*. 2013. 23: 387-392 [in Ukrainian].
[Бондар В. Державна політика історичної пам'яті в Україні 1990—2000-х рр.: основні тенденції. *Історіографічні дослідження в Україні*. Вип. 23. Київ, 2013. С. 387—392].
 24. Yefimova, A. Memorialni doshky ta formuvannia miskoi identychnosti v zakhidnoukrainskomu rehioni naprykintsi XX — pochatku XX st. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriia "Kulturolohiia"*. 2015. 16: 158-166 [in Ukrainian].
[Єфімова А. Меморіальні дошки та формування міської ідентичності в західноукраїнському регіоні наприкінці XX — початку XXI ст. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Культурологія»*. Вип. 16. Острог, 2015. С. 158—166].
 25. Strotsen, L. Fotovystavka pamiatok povstanskoi zvytiay "My, povstantsi — syny Ukrainy" yak zasib vykhovannia patriotyzmu. *Ukraina — Yevropa — Svit: Zbirnyk naukovykh prats Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. Volodymyra Hnatiuka*. 2016. 5: 276-280 [in Ukrainian].
[Строцен Л. Фотовиставка пам'яток повстанської звитяги «Ми, повстанці — сини України» як засіб виховання патріотизму. *Україна — Європа — Світ: Збірник наукових*

- праць Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Вип. 5. Тернопіль, 2016. С. 276—280].
26. Dembitskyi, D. Myslova. Ternopilshchyna. *Istoriia mist i sil*: u 3 t. T. 3. Ternopil, 2014 [in Ukrainian].
[Дембіцький Д. Мислова. Тернопільщина. *Історія міст і сіл*: у 3 т. Т. 3. Тернопіль, 2014. С. 129—130].
27. Na staromu tsyvyntari Kalusha znaishly nevidomoho heroia. *Vikna*. 21.08.2014. URL: <https://vikna.if.ua/news/category/articles/2014/08/21/21094/view> [in Ukrainian].
[На старому цвинтарі Калуша знайшли невідомого героя. *Вікна*. 21.08.2014. URL: <https://vikna.if.ua/news/category/articles/2014/08/21/21094/view> (дата звернення: 12.11.2024)].
28. Memorialnu doshku na mistsi straty providnyka OUN vstanovyly u Zdolbunovi. *Istorychna pravda*. 12.06.2017. URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/593eaa4ba5102/> [in Ukrainian].
[Меморіальну дошку на місці страти провідника ОУН встановили у Здолбунові. *Історична правда*. 12.06.2017. URL: <https://www.istpravda.com.ua/short/593eaa4ba5102/> (дата звернення: 22.10.2023)].
29. Ivasiuk, V. Sviato Mykhaila uvinchane vshanuvanniam povstantsiv — Lytsariv OUN i UPA. *Narodna volia* (Nadvirna). 2017. 24 lystopada. 4 [in Ukrainian].
[Івасюк В. Свято Михайла увінчане вшануванням повстанців — Лицарів ОУН і УПА. *Народна воля* (Надвірна). 2017. 24 листопада. С. 4].
30. Dolynshchyna turystychna: Istorychnyi putivnyk “Mistsiamy boiovoi slavy Boikivshchyny”. Lviv, 2019 [in Ukrainian].
[Долинщина туристична: Історичний путівник «Місцями бойової слави Бойківщини». Львів, 2019. 48 с.].
31. Na mistsi zahybeli lehendarnoho sotnyka UPA vstanovyly khresta. *Raion. Liubeshiv*. 16.10.2018. URL: <https://lyubeshiv.rayon.in.ua/news/99139-> [in Ukrainian].
[На місці загибелі легендарного сотника УПА встановили хреста. *Район. Любешів*. 16.10.2018. URL: <https://lyubeshiv.rayon.in.ua/news/99139-> (дата звернення: 10.11.2023)].
32. Mykola Arsenych: Vin stvoryv Sluzhbu bezpeky OUN. *Istorychna pravda*. 18.02.2011. URL: <https://www.istpravda.com.ua/digest/2011/02/18/25513/> [in Ukrainian].
[Микола Арсенич: Він створив Службу безпеки ОУН. *Історична правда*. 18.02.2011. URL: <https://www.istpravda.com.ua/digest/2011/02/18/25513/> (дата звернення: 18.03.2024)].
33. Babka, V. Polityka pamiaty v Ukraini (2005 — pochatok 2010 rr.): kliuchovi tendentsii. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. Kurasa NAN Ukrainy*. 2015. 4 (78): 201-215 [in Ukrainian].
[Бабка В. Політика пам'яті в Україні (2005 — початок 2010 рр.): ключові тенденції. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Кураса НАН України*. Вип. 4 (78). Київ, 2015. С. 201—215].
34. Solonyna, Ye. Pamiatnyk UPA u Hrushovychakh: nadhrobnyi kamin spotykannia. *Radio Svoboda*. 31.05.2018. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29262098.html> [in Ukrainian].
[Солонина Є. Пам'ятник УПА у Грушовичах: надгробний камінь спотикання. *Радіо Свобода*. 31.05.2018. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29262098.html> (дата звернення: 01.06.2018)].
35. 57 % ukrainsiv ne khochut vvazhaty OUN-UPA bortsiamy za nezalezhnist. *Istorychna pravda*. 13.03.2018. URL: <http://www.istpravda.com.ua/short/2012/03/13/76675/> [in Ukrainian].
[57 % українців не хочуть вважати ОУН-УПА борцями за незалежність. *Історична правда*. 13.03.2018. URL: <http://www.istpravda.com.ua/short/2012/03/13/76675/> (дата звернення: 13.03.2012)].

36. Popovych, O. OUN i UPA v politytsi pamiaty ta svidomosti naselennia Ukrainy (2005—2014): Candidate diss. of the historical sci. Lviv, 2018 [in Ukrainian].
[Попович О. ОУН і УПА в політиці пам'яті та свідомості населення України (2005—2014): Дис. ... канд. іст. наук. Львів, 2018. 266 с.].
37. Salimonovych, L. "Podvyh" chapaievtsiv: Na Kharkivshchyni zavazhaiut vstanovyty memorialnu doshku zemliakovi, yakyi buv providnykom SB OUN, i vidmovliaiutsia demontuvaty pohruddia, "skhozhe na Chapaieva". *Ukraina moloda*. 2020. 15 sichnia. 31 [in Ukrainian].
[Салімонович Л. «Подвиг» чапаєвців: На Харківщині заважають встановити меморіальну дошку землякові, який був провідником СБ ОУН, і відмовляються демонтувати погруддя, «схоже на Чапаєва». *Україна молода*. 2020. 15 січня. С. 3].
38. Sluzhba bezpeky OUN: Zachyneni dveri. *Tsentr doslidzhen vyzvolnoho rukhu*. 13.02.2012. URL: https://www.youtube.com/watch?v=kpHE7AYz5iw&ab_channel [in Ukrainian].
[Служба безпеки ОУН: Зачинені двері. *Центр досліджень визвольного руху*. 13.02.2012. URL: https://www.youtube.com/watch?v=kpHE7AYz5iw&ab_channel (дата звернення: 21.01.2022)].
39. Shef sluzhby bezpeky OUN M. Arsenych. Istorychna pravda z Vakhtanhom Kipiani. ZIK. 17.01.2016. URL: https://www.youtube.com/watch?v=_XMy5zMhUK8 [in Ukrainian].
[Шеф служби безпеки ОУН М. Арсеніч. Історична правда з Вахтангом Кіпіані. ZIK. 17.01.2016. URL: https://www.youtube.com/watch?v=_XMy5zMhUK8 (дата звернення: 22.01.2023)].
40. Pro et Contra. SBU: sluzhba bezpeky OUN-UPA. *Chesne slovo*. 03.05.2017. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=LwKs3mHg9oc&t=251s> [in Ukrainian].
[Pro et Contra. СБУ: служба безпеки ОУН-УПА. *Чесне слово*. 03.05.2017. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=LwKs3mHg9oc&t=251s> (дата звернення: 24.05.2017)].
41. Mykola Arsenych: heneral bezpeky UPA, yakyi stvoryv kontrozvidku OUN ("Hen ukraintsiv". 31 studiia). 17.10.2021. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Q7zzpjSnC-c&ab_channel= [in Ukrainian].
[Микола Арсеніч: генерал безпеки УПА, який створив контррозвідку ОУН («Ген українців» 31-ша студія) 17.10.2021. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Q7zzpjSnC-c&ab_channel= (дата звернення: 07.12.2022)].
42. Badiuk, O. "Operatyvna hra": yak pratsiuvaly podviini ahenty v Sluzhbi bezpeky OUN. *Ukrainske radio*. 16.02.2024. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=103473> [in Ukrainian].
[Бадюк О. «Оперативна гра»: як працювали подвійні агенти в Службі безпеки ОУН. *Українське радіо*. 16.02.2024. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=103473> (дата звернення: 11.07.2024)].
43. Vyshnevi nochi. Filmy pro OUN i UPA. 1992. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=0k6qODfwhso&t=2819s> [in Ukrainian].
[Вишневі ночі. Фільми про ОУН і УПА. 1992. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=0k6qODfwhso&t=2819s>].
44. Film "Neskorenyi". 2000 r. URL: https://www.youtube.com/watch?v=QYZS9M5GGSQ&ab_channel=testvideoinform [in Ukrainian].
[Фільм «Нескорений». 2000 р. URL: https://www.youtube.com/watch?v=QYZS9M5GGSQ&ab_channel=testvideoinform (дата звернення: 23.11.2024)].
45. Katasonova, Ya. Ukraintsi pidtrymuiut povnu deradianizatsiiu ta derosiianizatsiiu Ukrainy — opytuvannia. *Liha. Novyny*. 08.05.2022. URL: <https://news.liga.net/ua/politics/news/ukraintsy-podderjivayut-polnuyu-desovetizatsiyu-i-derossiyanizatsiyu-ukrainy-opros> [in Ukrainian].

[Катасонова Я. Українці підтримують повну дерадянізацію та деросіянізацію України — опитування. *Ліга. Новини*. 08.05.2022. URL: <https://news.liga.net/ua/politics/news/ukraintsy-podderjivayut-polnuyu-desovetizatsiyu-i-derossiyanizatsiyu-ukrainy-opros> (дата звернення: 19.09.2024)].

Надійшла / Received 17.02.2025

Yaroslav ANTONIUK

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Research Fellow,
Sectoral State Archive of Security Service of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
history.volyn@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9419-5990>

Volodymyr TROFYMOVYCH

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Professor,
Professor at the Prof. M.P. Kovalskyi History Department,
National University of Ostroh Academy (Ostroh, Ukraine)

trofymovych@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0083-0437>

SS OUN(B) THROUGH THE PRISM OF TRANSFORMATIONS OF HISTORICAL MEMORY

The aim is to analyze the formation of the Ukrainian people's historical memory of the activities of the Security Service of the Organization of Ukrainian Nationalists (Banderite). To identify the main periods of this process, the key factors of influence, as well as the directions of expression in culture and politics. It is no coincidence that the **object** of study was chosen to be the activities of the Security Service, as this branch of the OUN(B) has caused the most ambiguous assessments in society. **The methodology** is based on the principles of historicism, comprehensiveness, integrity, and consistency. The use of the logical principle contributed to the understanding of the internal logic of the development of historical events, the identification of causal relationships, and the formulation of conclusions in the study. The synchronic-diachronic approach made it possible to choose the most optimal variant of the temporal composition of the study. **Scientific novelty**. Using the example of a separate branch of the OUN(B), this study, for the first time, comprehensively traces the chronology of changes in historical memory. The powerful influence of the Soviet authorities on its formation, as well as the transformation of this propaganda heritage in independent Ukraine, are revealed. **Conclusions**. The process of shaping the historical memory of SS OUN(B) has gone through a complex and long path of transformation. It began in the second half of the 1940s with propaganda and repressive pressure from the Soviet authorities on attempts by the population to honor the fallen SS officers. In the late 1950s, this work finally focused on the deliberate denigration of the SS OUN(B) as exclusively criminal and collaborationist. For this purpose, the Soviet authorities used all possible tools, which ranged from feature films to demonstrative death sentences. Under the influence of turbulent political processes and the spread of freedom of speech in the late 1980s and early 1990s, the situation began to change. This allowed, in 2022, for the first time, to reach a public consensus in recognizing the liberation struggle of the OUN and its Security Service.

Keywords: *historical memory, Security Service of the Organization of Ukrainian Nationalists (Banderite) (SS OUN(B) / SB OUN(B)), commemoration of the dead, war of monuments, open trials, themed evenings, films, regional differences, memorialization.*